

Kuka oli K.H.J. Ignatius?

Kansallinen historiankirjoitus on nostanut suurmieheksi monia Viipurissa toimineita henkilöitä Mikael Agricolasta (1510–1557) Jaakko Juteiniin (1781–1855). Juteinin nuoremmista aikalaisista taas maakunnallisten merkkimiesten sarjaan ovat suomen kielen aseman edistäjinä kohonneet myös esimerkiksi lehtimies-kirjailija Pietari Hannikainen (1813–1899), rehtori Karl Henrik Ståhlberg (1799–1878), liikemies Adam Wilke (1798–1847) ja liikemies Juho Pynninen (1818–1864), johon kansankirjastoliike henkilöitiin 1800-luvun lopulla.¹ Tunnetumpien aateveljiensä varjoon on jäänyt vähintään yhtä merkittävästi suomalaisuuden asiaa ajanut pastori Karl Henrik Jakob Ignatius (1809–1856), Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran² perustamisajatuksen lausuja ja ensimmäinen sihteeri. Nähtävästi omana aikanaan arvostettu valistuskirjailija on jäänyt kohdevaloista sivuun osin siksi, ettei hän ollut ollut rahvaasta noussut nero eikä toisaalta ensimmäisen aallon fennomaanikaan, vaan kuudennen sukupolven pappismies, joka iältään olisi voinut olla Jaakko Juteinin poika, mutta oli liian nuori myös lauantaiseuralliseksi Lönnrotin, Runebergin ja Snellmanin seurapiiriin.

Ignatius syntyi Rautjärvellä pappissukuun vuonna 1809, kävi 1820-luvun loppupuolella Viipurin lukion, opiskeli Keisarillisessa Aleksanterin yliopistossa jumaluusoppia ja sai pappisvihkimyksen 23-vuotiaana vuonna 1833.³ Eteläkarjalaisena papin poikana Ignatius osasi suomea täydellisesti ja suomenkielisenä häntä fennomaanien piireissä myöhemmin pidettiin, vaikka hänen synnyinaikansa pappisperheiden kotikielenä oli Vanhassa Suomessa pääsääntöisesti saksa. Saksaksi hän kävi lukionkin, kunnes yliopistolla opin kieleksi vaihtui ruotsi.⁴

Ignatiuksen pappisopinnot sijoittuivat runebergiläisen kansallisuusherätyksen varhaisvuosiin ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustamisvaiheeseen. Palava isänmaallisuus, jota ystävät ja oppilaat myöhemmin muistelivat, saattoi herätä yliopistovuosina, mutta yhtä hyvin on mahdollista, että hänen kiinnostuksensa suomenkieliseen kirjallisuuteen syttyi jo aiemmin, kouluvuosien Viipurissa.⁵ Tuolloin kaupungissa levisivät Jaakko Juteinin suomenkieliset

¹ Teperi, Jouko 1965: Vanhan Suomen suomalaisuusliike I. Kehityspiirteitä 1830-luvulta 1850-luvun alkuun; *ibid*: Adam Wilke ja hänen suomenkielisen kansansivistyksen hyväksi vuonna 1847 tekemänsä jälkisäädös. SHS, Historiallisia tutkimuksia LXIX, Lahti; Savolainen, Aino-Maija (2007): Carl Henrik Ståhlberg: näkyvä työ - näkymätön tekijä. Jyväskylän yliopisto, Suomen historian pro gradu -tutkielma, https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/12122/URN_NBN_fi_jyu-2007941.pdf?sequence=1; Henriksson, Karl Erik 1961, "Juho Pynninen", teoksessa Paavolainen, Jaakko (toim.) *Karjalainen elämäkerrasto*, Porvoo: WSOY.

² Tuolloin "Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Viipurissa".

³ Kotivuori, Yrjö: Ylioppilasmatrikkeli. Karl Henrik Jakob Ignatius.

⁴ Vrt. "Vaikka hän vietti pisimmän ja paraan elinaikansa muukalaisuuden keskellä, säilyi hänen sydämensä kuitenkin aina suomalaisena loppuunsa saakka". "Suomalaisen kirjallisuuden seuran 12:s vuosikertomus", Sanan-lennätin 7.2.1857.

⁵ Krohn, Julius 1897: Suomen kirjallisuuden vaiheet. SKS:n toimituksia 86, Helsinki. "Suomalaisen kirjallisuuden seuran 12:s vuosikertomus"; Sanan-lennätin 7.2.1857.

valistusvihkoset, joista Ignatius kenties sisäisti vakaumuksen kansankielen aseman parantamisen välttämättömydestä.⁶

K. H. J. Ignatius toimi vuosina 1833–1837 synnyinseurakuntansa Ruokolahden (Rautjärvi oli sen kappeliseurakunta) pappina, kunnes päätyi Viipuriin linnanvankilan (1836–1838) ja Pantsarlahden työ- ja ojennuslaitoksen ja nähtävästi sen mukana orpokodinkin saarnaajaksi (1838–1851).⁷ Työ piti sisällään asukkien hengellistä kasvatusta, sielunhoitoa ja hartaudenharjoituksia, vankila-aikana myös rikoksista syytettyjen taivuttelemista tunnustamaan ja katumaan tekojaan.⁸ Työmaallaan hän sai aidon kosketuksen kaikkein vähäosaisimpiin – rikollisiin, irtolaisiin, alkoholisteihin ja orpolapsiin - kuuli elämänkohtaloita ja vakuuttui tarpeesta kohentaa rahvaan tietämyksen tasoa laajemminkin.

Hänen kirjallinen toimintansa käynnistyi sen jälkeen, kun hänet oli vuonna 1839 kutsuttu Suomalaisen Kirjallisuuden seuran jäseneksi.⁹ Valistustyönsä hän aloitti varttuvasta sukupolvesta kirjoittamalla puhtasoppisuuden arvoja henkivän yleisalkoisoppikirjan *Tarpeellinen Lasten-kirja* (1840). Kirja oli eräänlainen yleisalkoisoppikirja, joka sisälsi yksiin kansiin kootun aapisen, laskuopin ja tärkeimmät uskonkappaleet. Teoksen lukuharjoitukset koostuivat pitkälti raamatunlauseista, jotka viestittivät puhtasoppisuuden arvoja ja opastivat kunnioittamaan esivaltaa.¹⁰

Kieliolojen uudistamista hän alkoi ajaa elvyttämällä aiemmin lakkautetun *Sanan-Saattaja Viipurista* -lehden. Sen päätoimittajana (1840–1841) ja siirsi lehden kurssia runebergiläisestä romantiikasta valistuksellisen fennomanian suuntaan.¹¹ Terävimmän Ignatius arvosteli suomen kielen oikeudetonta tilaa ja sen rahvaalle aiheuttamia vaikeuksia. Lehdessä julkaistiin myös Ignatiuksen nimimerkillä -g- laatima ylistysruno *Jaakko Juteinille* (1840). Runo kaiverrettiin myös hopeamaljaan, jonka Viipurin porvaristo lahjoitti maistraatinsihteeri Judénille (Juteini) tämän jäädessä eläkkeelle.

[...] Jaakko, jalo viran töissä,
Laulun latoja Juteini!
Selvä seppä Viipurissa,
Sinä kalun kaunihimman
Sekä terien tekiä
Harvinainen, Hattulasta! [...] ¹²

⁶ Vrt. Stadius, Peter 2002: "Språkpolitik och språkpraxis i viborgsk tidningspress", teoksessa Tandefelt, Marika (red), *Viborgs fyra språk under sju sekel*, Schildts, Esbo; Kaukiainen, Yrjö 2013: "Viipurin suomalaistuminen", teoksessa Paavolainen, Pentti & Supponen, Sanna (2013), *Monikulttuurisuuden aika Viipurissa* Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 17, Helsinki; Koskivirta, Anu 2014: Suomalaisen kulttuurin vahvistuminen. Teoksessa *Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V*. Karjalan kirjapaino, Lappeenranta.

⁷ Kansanaho, Erkki 1985: Kirkko Karjalassa. Karjalan kirjapaino, Lappeenranta; Kotivuori, Yrjö, Ylioppilasmatrikkeli: Karl Henrik Jakob Ignatius.

⁸ Vrt. Koskivirta, Anu: Oikeudenhoito ja käräjöintikulttuuri. Teoksessa *Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V*. Karjalan kirjapaino, Lappeenranta.

⁹ Biografiakeskus, SKS, jäsentietokanta. <http://www.kansallisbiografia.fi/jasenet/?mid=0359>. Yrjö Kotivuori, Ylioppilasmatrikkeli: Karl Henrik Jakob Ignatius.

<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilö.php?id=14576>. Luettu 2.10.2014.

¹⁰ *Tarpeellinen Lasten-kirja*. Frenckell & poika, Helsinki 1840.

¹¹ Koskivirta 2014, 379; Stadius 2002, s. 72–74; Tommila, Päiviö 1988, Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905. Suomen lehdistön historia. 1. Kustannuskiila, Kuopio.

¹² Historiallinen sanomalehtikirjasto: *Sanan-saattaja Viipurista 27/1840*.

Sanan-saattaja -lehti ei ollut myyntimenestys ja oheni sisällöltään Ignatiuksen sairastaessa. Sairauden ja tilaajakadon takia lehti lopetettiin vuoden 1841 lopulla.¹³ Lopettamispäätöstä edisti myös se, että Ignatius sai vuoden 1841 lopulla apulaisopettajan toimen vastikään ruotsinkieliseksi muuttuneesta, hengeltään fennomaanisesta Viipurin lukiosta.¹⁴ Toimen myötä Ignatius sai riittävän taloudellisen vakauden perheen perustamiseen: hän avioitui vuonna 1842 Selma Favorinin kanssa. Perheeseen syntyi vuosina 1843–1849 yksi poika ja kolme tytärtä, josta yksi menehtyi lapsena.

Perheen perustamisen lomassa ja saarnaajan ja opetustyön rinnalla Ignatius ehti kääntää vuonna 1843 suomeksi kaksi teosta: saksalaisen ekumeenisen saarnaajan Johannes Gossnerin hartauskirjan *Jesus ihmisen sydäntä kolkuttava* ja yhdysvaltalaisen filosofin ja poliitikon Benjamin Franklinin suositun *Neuvoja kaikille säädyille rikkaaksi ja onnelliseksi päästäksensä* (käännös ruotsinkielisestä laitoksesta *Konsten att blifva rik*). Nämä teokset hän julkaisi kirjailijanimellä Jaakko Jaakonpoika.¹⁵ Nähtävästi Ignatiuksen julkaisu-toimintaa motivoi monille pappisfennomaaneille ominainen toive kannustaa kansaa vapaahetkinään kehittävien harrastusten pariin.¹⁶ Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle hän tarjoutui kääntämään muitakin valistuskirjoja, mutta seuran resurssit ohjattiin tässä vaiheessa ensisijaisesti kansanrunouden keruuseen.¹⁷

Keväällä 1845 Ignatius alkoi julkaista Euroopassa muotiin tullutta kirjallisuustyyppiä, albumia.¹⁸ Omakustanteisen *Lukemisia suomen kansalle* -sarjan ensimmäinen osa sisälsi novellin *Harjulan onnettomuus*, joka oli ajalleen ominainen, kansalle suunnattu moraliteetti tapainturmelusta vastaan. Kirjan sanomaa arvioitiin sanomalehdissä ristiriitaisesti, mutta kieltä suopeasti, jopa Lönnrotiin rinnastamalla.¹⁹ J.V. Snellmanin *Maamiehen ystävä* -lehdessä kuvailtiin, kuinka ”Herra Ignatius lämmin ja jalo suomalainen on puhtaalla ja pulskialla kielellä, nerolla ja toimella kuvaillut kahden nuorukaisen viettelemisen juopumukseen ja sen hirveät seurat”.²⁰ *Lukemisia*-sarjan toiseksi osaksi Ignatius kirjoitti Martin Lutherin elämäkerran (*Martti Luterus*, 1845), jota Snellman piti hiukan pateettisena, mutta toisaalta halusi edistää näiden ”hyväksi tiedettyjen” ja kauniin oikeakielisesti kirjoitettujen teosten leviämistä rahvaan keskuuteen.²¹ Molempien teosten 3000 kappaleen painokset myytiin melko nopeasti loppuun, osin siksi, että Inkerinmaan papisto, Porvoon

¹³ Tommila 1988, 127–128; Kähäri 1980: Viipurin kaupungin historia IV:2, Etelä-Saimaan kustannus, Lappeenranta, 577, 610

¹⁴ Teperi 1965, 25–27, 29–31.

¹⁵ Benjamin Franklin 1843: *Neuvoja kaikille säädyille rikkaaksi ja onnelliseksi päästäksensä*. Suom. Jaakko Jaakonpoika. Edlund. Porvoo. Johannes Gossner 1843: *Jesus ihmisen sydäntä kolkuttava*. Suom. Jaakko Jaakonpoika. Edlund, Helsinki.

¹⁶ Vrt. ”Inhemska litteratur”. *Morgonbladet* 37, 22.5.1845.

¹⁷ Sulkunen, Irma 2004: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 954, Hämeenlinna.

¹⁸ Vrt. Sulkunen 2004.

¹⁹ ”Inhemska litteratur”. *Morgonbladet* 37, 22.5.1845. Vrt. myös esim. Henrik Renqvistin *Viinan kauhistus* (1835.)

²⁰ Ibid. *Maamiehen ystävä* 26.4.1845. *Suomi-lehti* (4.12.1847) tosin piti Ignatiuksen lauserakenteita liian monopolvisina talonpoikaisille lukijoille. Toisaalta kirjoittaja luonnehti Ignatiuksen tyyliä ”jykeäksi haastiksi” vastakohtana muiden suomenkielisten kaunokirjailijoiden ”kepeälle tai herkälle haastille”.

²¹ K.H.J. Ignatius 1845: *Martti Luterus*. Holm, Helsinki. J.V. Snellman Matihias Castrenille 23.10.1845; J.V. Snellmanin kootut teokset, <http://snellman.kootutteokset.fi/fi/dokumentit/mathias-alexander-castr%C3%A9nille-0>; Uutisia. Saima 23.10. 1845. <http://snellman.kootutteokset.fi/fi/dokumentit/saima-nro-43-23101845>. 2Inhemska litteratur”. *Kallavesi, bihang till Saima* 5.9.1846, Luettu 2.10.2014.

hiippakunta ja paikalliset piipiaseurat hankkivat Ignatiuksen kirjoja levittääkseen niitä seurakuntiin.²²

Näinkin laaja suomenkielinen kirjallinen toimeliaisuus oli 1840-luvun puolivälissä kansallisesti merkittävää, sillä vuonna 1846 Snellman laski edellisen neljännesvuosisadan mittaan suomeksi julkaistun vain alle sata vihkoa. Tätä aukkoa alkoivat näinä vuosina täyttää erityisesti Savo-karjalainen osakunta ja Viipurin suomalainen kirjallisuusseura.²³

Viipurin suomalaisen kirjallisuusseuran perustamista (nimenä aluksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Viipurissa) taustoitti Wolmar Schildtin *Kanava*-lehdessä keväällä 1845 esittämä kehoitus Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran apuyhdistysten perustamiseksi maakuntiin. Schildtin mukaan tällaisten seurojen tulisi ”levittää rakkautta isänmaahan ja sen kieleen” ja kartuttaa varoja suomalaisen kirjallisuuden edistämiseen. Asiasta innostui Viipurissa ensimmäisenä Ignatius, joka oli vastikään julkaissut *Lukemisia*-sarjansa ensimmäisen osan. Hän ehdotti kirjallisuusseuran perustamista hyvälle ystävälleen, Hackmanin konttoristi Adam Wilkelle sekä työtoverilleen, lukion teologian lehtori Carl Henrik Ståhlbergille, joka oli entinen lauantaiseuralainen, SKS:n perustajajäsen ja Runebergin, Lönnrotin ja Snellmanin perhetuttu.²⁴ Syyskuussa 1845 14 viipurilaista lukion, kauppahuoneiden konttoristien ja hovioikeuden piiristä allekirjoittivat kirjallisuusseuran perustamisasiakirjan. Ignatius nimitettiin kirjallisuusseuran sihteeriksi ja tässä toimessa, samoin kuin seuran kirjakaupan hoitajana hän jatkoi kuolemaansa asti vuonna 1856. Hänen aloitteestaan seuran jäseneksi kutsuttiin myös naisia - heidän kauttaan näet syntyy ”rakkaus ihanaan isän maahan, somaan soipaan äitien kieleen”. Ignatiuksen kiitetyn kirjallisen ilmaisukyvyyn ansiosta kirjallisuusseuran pöytäkirjakielenä voitiin jo alun alkaen käyttää suomea - toisin kuin muissa tämän ajan suomalaisuusasiaa edistävässä seuroissa tai yhdistyksissä, esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa.²⁵

Myös kirjallisuusseuran ensimmäinen ja kaikkien aikojen myydyin julkaisu, vuonna 1847 ilmestynyt *Uusi Aapiskirja* pohjautui seuran varaesimies Ståhlbergin tekemin muokkauksin suoraan Ignatiuksen *Lasten-kirjaan*. Vaikka *Suometar-lehti* tuoreeltaan piti kirjaan valittuja raamatunlauseita liian ankarina lasten luettavaksi, Aapiskirja oli 16 painoksellaan 1800-luvun bestseller, jota myytiin 1900-luvun alkuvuosiin mennessä kaikkiaan 450 000 kappaletta. Aapinen toimitettiin vapaaehtoistyönä, josta kumpikaan kirjoittaja ei saanut korvausta; kirjoittajien nimet puuttuvat niin Aapisen kuin *Lasten-Kirjankin* nimiösivulta.²⁶

Muiden toimiensa ohella Ignatius toimi aktiivisesti Viipurin läänin maamiesseuran perustamiseksi. Huomionarvoista on myös toiminta koululaitoksessa. Hän perusti K.H. Ståhlbergin kanssa paitsi kansakoulun rahvaalle, myös säätyläisille tarkoitetun lukioon johtavan yläalkeiskoulun, jonka rehtorina miehet vuorottelivat.²⁷ Kouluoloja hän edisti myös esittämällä ystävälleen ja kirjallisuusseuran perustajajäsenelle, liikemies Adam Wilkelle vuonna 1847 ajatuksen varojen testamenttaamisesta kirjallisuusseuralle suomenkielisen,

²² Minä kukko linnassa. Suomalainen no 13, 18.4.1846; Suomen piipiaseura 1812–1912, 87.

²³ Kallavesi, bihang till Saima 5.9.1846,

²⁴ Teperi 1965, 57–63; Kähäri 1980, 608; Kuolon-sanoma. Suometar 18.10.1856.

²⁵ Teperi 1965, 57–63, 76–77.

²⁶ Savolainen 2007, 38, 40.

²⁷ Savolainen 2007, 50, 74.

käytännön taitoja painottavan rahvaan koulun perustamiseen. Vuonna 1860 näillä varoilla perustettiin Adam Wilken koulu.²⁸ Ignatius ei ollut tätä enää näkemässä, sillä keuhkotauti hiivutti hänet hautaan syksyllä 1856. Ignatiuksen kuolemaa edelsivät ”kansallisen takatalven” ajat, jolloin yhdistysvapauden rajoittaminen ja vuoden 1850 sensuuriasetus vaikeuttivat suomenkielistä seura- ja julkaisuutoimintaa. Sensuuriasetuksen lieventämisen (1854) jälkeen Ignatius ehti vielä toimittaa ja todennäköisesti kääntää kirjallisuusseuran Kristian Barthin ja Johannes Hübnerin *Biblia-historian* (1856). Seuran kirjakaupan hoitamiseen hänen voimansa eivät kuitenkaan viime vuosina enää riittäneet, mikä ajoi seuran talousvaikeuksiin.²⁹ Tästä kriisivaiheesta kirjallisuusseura nousi uuden sukupolven esimiehen Carl Immanuel Quistin johdolla 1850-luvun lopulla.³⁰

Sanomalehtien muistosanat korostivat Ignatiuksen sovinnollisuutta, tasaisuutta ja isänmaanrakkautta, mutta aivan erityisesti hänen työnsä pyyteettömyyttä. Hän ei halunnut huomiota itselleen, vaan tärkeiksi kokemilleen asioille:

*Minkä Ignatius wainaja teki, sen hän ei tehnyt kiitoksen tähden, vaan kristillisestä ja veljellisestä rakkaudesta vaan jalon sydämensä palavasta halusta isämaata ja äitikieltä hyödyttääksensä ja saadakseen, hänki kohdastansa, ihmiskunnan valaistusta ja sivistystä etenpäin autetuksi.*³¹

Ignatius oli keskeisimpiä viipurilaisen sosiaalisen fennomanian isiä ja Jaakko Juteinin aatteellisia perillisiä aikana jolloin Juteinin kipinä kansankielen aseman parantamiseen oli jo hiipunut. Ilman K.H.J. Ignatiuksen aloitetta Viipurin suomalainen kirjallisuusseura olisi todennäköisesti jäänyt perustamatta, sillä paikallisseuroja ei syntynyt muuallekaan Suomeen. Myös alkeisopetus olisi jäänyt vaille Ignatiuksen edullisia ja laajasti levinneitä oppikirjoja. Viipurin alkeiskoulutuksen historia taas olisi jäänyt vaille Wilken koulua ja kaupungin kulttuurielämä ilman koulun opettajaksi nimitettyä J. H. Erkkoa, suomenkielisen lyriikan lupaavinta nimeä, joka valoi palopuheillaan innostusta monien viipurilaisten aatteellisten yhdistysten perustamiseen sekä varainkeruuseen museon ja patsashankkeiden hyväksi. Yksittäisen ihmisen ideoilla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia, kun ajan henki ja yhteisö ovat ajatuksille otollisia. K.H.J. Ignatiuksen elämäntyö näkymättömänä vaikuttajana ansaitsee historiankirjoituksen huomion.

²⁸ Teperi 1965, 223–116; Sanan-lennätin 7.2.1857. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran 12:s vuosikertomus).

²⁹ Suometar 49, 7.12.1847; Savolainen 2007, 77–78.

³⁰ Teperi 1965, 240–242; 264, 256, 266.

³¹ ”Kuolon-sanoma”. Suometar 18.10.1856.